

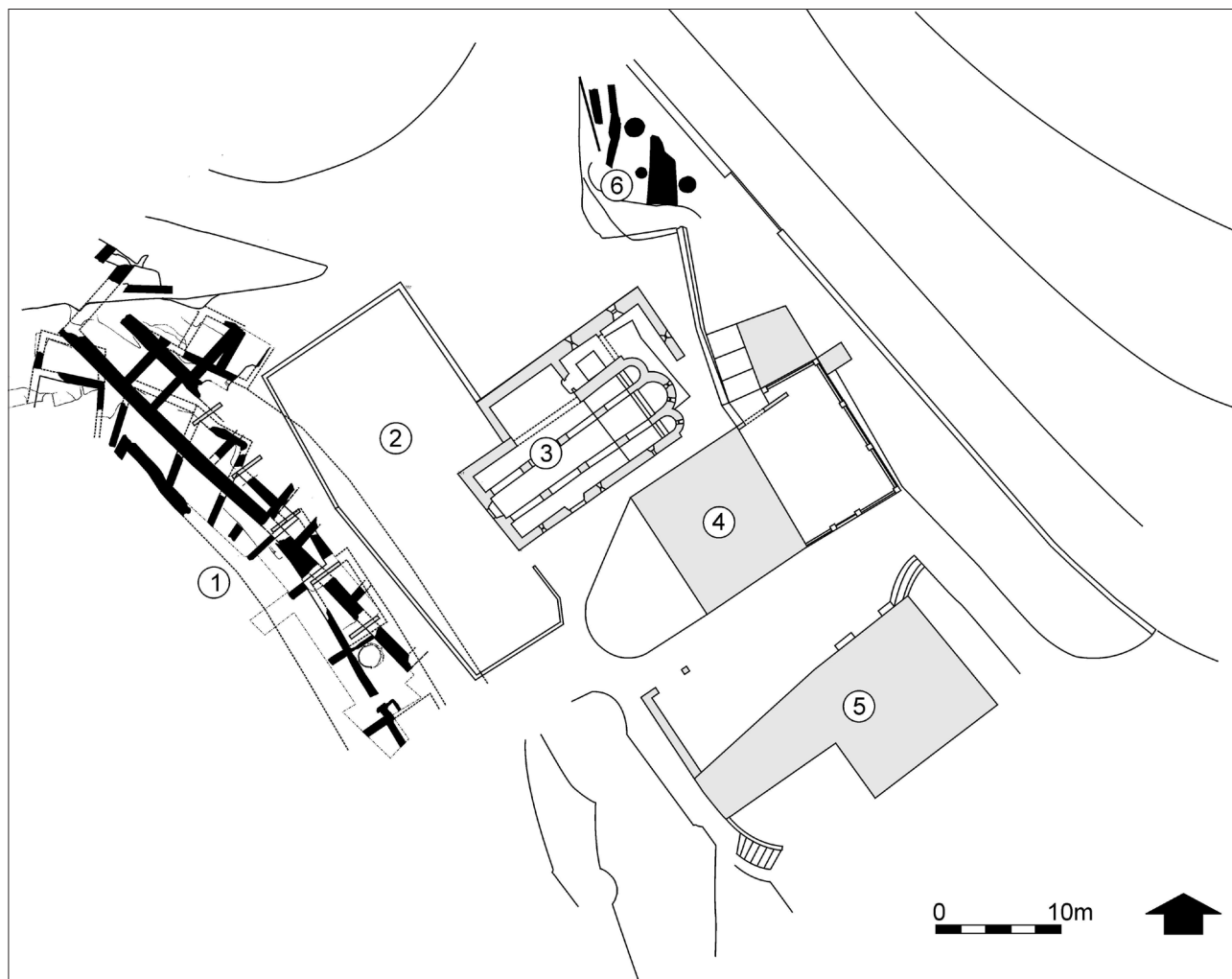
LA MUNTANYA DE SANT JULIÀ DE RAMIS: EL CEMENTIRI VELL

Josep BURCH, Jordi SAGRERA, Jordi VIVO *

La muntanya de sant Julià de Ramis és un compendi de jaciments arqueològics, el més extens dels quals, és sens dubte el poblat ibèric que recorre uns 400 metres de llargada resseguint la carena de la muntanya. Arqueològicament s'hi troben dos fronts importants oberts. El primer l'hem anomenat zona 1. Comprèn l'església dels Sants Metges, l'antiga rectoria, la casa de can Bota, el vell cementiri parroquial i la plaça o esplanada que hi accedeix. L'altre front es localitza en un pla enturonat a uns 300 metres cap al nord-oest de l'església dels Sants Metges; és la zona 2.

Conté el límit per aquella banda del poblat ibèric i una caserna militar romana baix imperial (el *castellum fractum* dels documents altmedievals). S'ha excavat ininterrompudament des de l'any 1996 i fins al 2010.

Des del 2011 la recerca arqueològica s'ha concentrat en el sector de l'antic cementiri parroquial. Abasta un solar contigu a la façana occidental de l'església dels Sants Metges, un edifici del romànic més primerenc, que fou la parroquial de Sant Julià de Ramis fins al segle XX. Abans d'iniciar-hi les excavacions arqueològiques formava un

573

Figura 1. Plànol general de la zona 1 de la muntanya de Sant Julià de Ramis.

* Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona

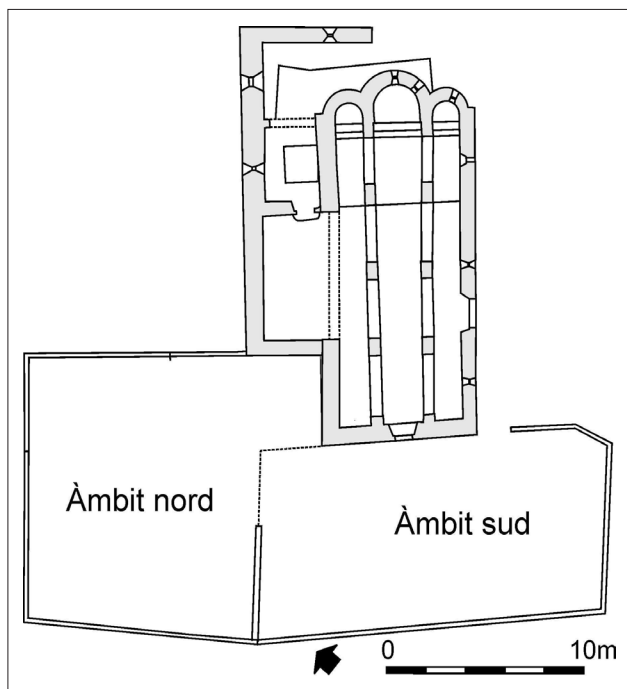

Figura 2. Planta del sector del cementiri on s'han marcat els àmbits identificats.

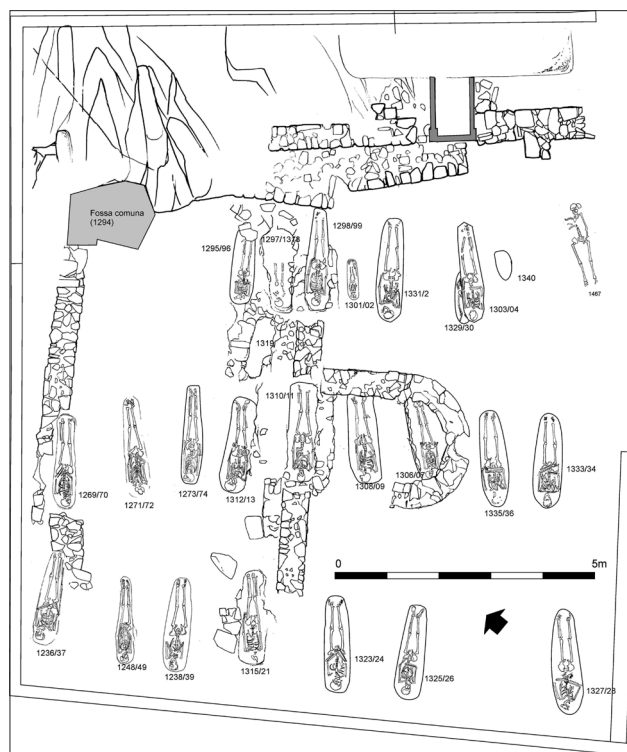

Figura 3. Planta de l'àmbit nord del cementiri vell amb els enterraments de la fase més recent.

574

terrassa planera disposada a dos nivells que coronava el marge sobtat que forma el rost de la muntanya per la banda de ponent. El recinte és tancat per un mur perimetral de pedra i morter que es va construir el 1882. Malgrat la data, el cementiri resulta molt més antic ja que remunta com a mínim al segle VII quan, sota la capçalera de la fàbrica romànica, hom bastia un edifici funerari, a redós del qual, es va estendre una incipient necròpolis.

La configuració moderna del cementiri marcava dos àmbits perfectament delimitats pels nivells de circulació i els murs perimetrals contra els quals s'hi van anar recolzant nínxols d'obra a partir de la dècada dels anys 40 del segle XX. El primer, més enlairat, contenia la meitat nord. És un espai quasi quadrat ubicat al nord-oest de l'església. El segon o àmbit sud conforma una peça de terra rectangular emplaçada a ponent i sud-oest del temple.

L'ÀMBIT NORD

Els nínxols d'aquest àmbit s'arregleraven contra les parets perimetrals de llevant, nord i ponent. Les seves restes havien afectat el subsòl i especialment els sediments superiors on no es va detectar cap sepultura malgrat que es va recollir una quantitat notable de restes òssies humanes sense connexió anatòmica. En el terç de llevant aflorava la roca natural esquistosa del subsòl de la muntanya que davallava cap a ponent i migdia. Presentava signes evidents d'erosió amb esquarteraments que disgregaven l'esquist

en superfície i esclotxes naturals. També s'hi apreciaven talls d'origen antròpic com el forat de planta rectangular que va ser emprat com a ossera fins al 1996. A l'angle nord s'hi van detectar retalls corresponents probablement a les restes malmenades de tombes antropomorfes excavades a la roca.

En els dos terços restants i a una profunditat mitjana de 70 cm va aparèixer un nivell d'enterraments. Es disposaven en un ordre planificat formant files i columnes a distàncies més o menys regulars. Tots estaven orientats en direcció est oest. La majoria de les tombes eren fosses simples excavades en el subsòl. N'hi havia cinc, però que disposaven de parets de pedra i morter que protegien les despulles. La cronologia les situa en un context de primera meitat del segle XX. Durant el procés de delimitació de dites sepultures es va palesar que algunes tombes retallaven unes parets de pedra i morter de 50 cm de gruix. Es projectaven en direcció nord sud i est oest i anaven lligades entre elles conformant un edifici de planta rectangular d'uns 15m per 6m (U.E. 1305, 1268, 1344 i 1293). que, cap a migdia, projectava un petit apèndix definit per un mur de planta semicircular de tècnica i proporcions similars als anteriors (U.E. 1322).

A l'interior es va excavar un potent nivell d'enderroc de pedres i teules molt alterat pels mateixos enterraments (U.E. 1204). Cobria un paviment de llosetes de pedra molt degradat i rebentat per bossades farcides de runa moderna (U.E. 1275 i 1463). Les llosetes planes d'esquist (U.E. 1241

i 1345) s'assentaven damunt una solera de terra amarada amb morter de calç. El material ceràmic que s'hi va recollir, pot datar-lo en un context de segle XVIII avançat però sense cap seguretat ja que les intrusions procedents dels farciments de les fosses funeràries i de les bossades ara descrites eren constants.

Les dades recollides són insuficients per a determinar la funció i servei de l'edifici. No s'hi ha detectat compartimentació interior, tret potser, d'un probable pilar de base quadrada de pedra i morter (U.E.1462). Tanmateix, l'observació dels contactes entre els murs assenyala que l'edifici es va bastir aprofitant un mur anterior (U.E. 1344) que es va fer servir de tanca per ponent.

Per sota del paviment de lloses n'apareixia un altre, ara de terra argilosa compactada (U.E. 1460), i restes de dues llars domèstiques consistents en una base arrodonida d'argila endurida pel foc (U.E. 1461 i 1466). Es va palesar que aquest sòl era anterior a les estructures descrites ja que passava per sota dels fonaments de la paret de migdia (U.E. 1305) i era tallat per la rasa de fonamentació de la paret occidental (U.E. 1344).

Fora de l'abast de l'edifici, cap a migdia, s'hi va exhumar alguna tomba de fossa simple de cronologia recent oberta en la U.E. 1316. Aquest era un sediment general del segle XIX que regularitzava el sòl del cementiri. Directament a sota, va aparèixer un nou estrat de terra, ara més compacte i pràcticament lliure d'enterraments (U.E. 1470), que passava clarament per sota del fonament del mur (U.E. 1305). Per llevant era prim (uns 5 cm de profunditat) i es dipositava damunt la roca natural mentre que, per ponent, augmentava la potència fins als 80 cm. El seguia un nou sediment (U.E. 1483) de composició més argilosa que no es va excavar ja que marcava el nivell de circulació de la fase medieval del cementiri. Per la banda occidental limitava amb un altre mur orientat en direcció nord sud (U.E. 1477) situat a tocar de la paret de tanca del recinte. Era prim, llarg, obrat amb pedra col·locada en sec, i, pel cap de tramuntana, girava en angle recte per acabar recolzant-se en el mur (U.E. 1344). Per llevant el sediment (1483) es lliurava a la roca natural que hi aflorava. S'hi van detectar les restes malmenades de dues sepultures altmedievales excavades parcialment a la roca (U.E.1477 i 1499) i una altra d'obra amb coberta de lloses ben conservada (U.E. 1496). Les pedres ben col·locades de les parets del folre dibuixaven una planta nítidament antropomorfa; estreta als peus, més ampla a l'alçada de les espatlles i amb el crani perfectament ressaltat per pedres que el flanquejaven. L'anàlisi de carboni 14 d'una mostra òssia de les restes humanes exhumades (U.E.1510) van aportar una datació de segles IX-X que concorden amb la cronologia general

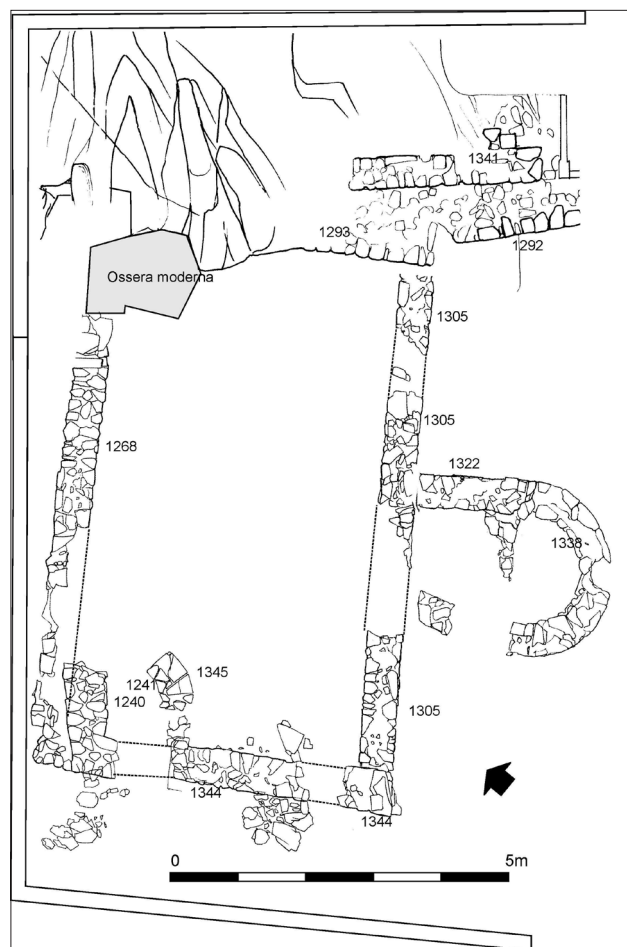

Figura 4. Àmbit nord, planta de l'edifici del segle XVIII.

d'aquest tipus de sepultura. Mes cap a llevant es van descobrir altres tombes antropomorfes: dues excavades a la roca (U.E. 1491 i 1492) i una darrera, força malmenada, d'obra (U.E. 1480).

L'ÀMBIT SUD

Fins a principis del segle XXI aquest àmbit formava un pla pavimentat amb una capa gruixuda de ciment lliscat on es disposaven dues bateries de nínxols; una recolzada contra la paret perimetral de migdia i una altra arrencada amb la paret de tanca occidental. Per sota del paviment, l'estratigrafia la formaven capes de sediments successius de terres flonges, de textura heterogènia però de composició i aspecte similars (U.E. 1202, 1221, 1290 i 1316). De mica en mica, es deixaven al descobert els murs perimetrals i es comprovava que llur fonamentació marcava una forta inclinació general cap a ponent. Així, el mur de tanca occidental fonamentava a una cota sensiblement inferior a la del mur oriental i de la mateixa església. Es palesava la topografia natural del sòl amb una forta inclinació que baixava cap a ponent seguint el rost de la muntanya. Vist en conjunt, els murs de tanca del cementiri —bastits al

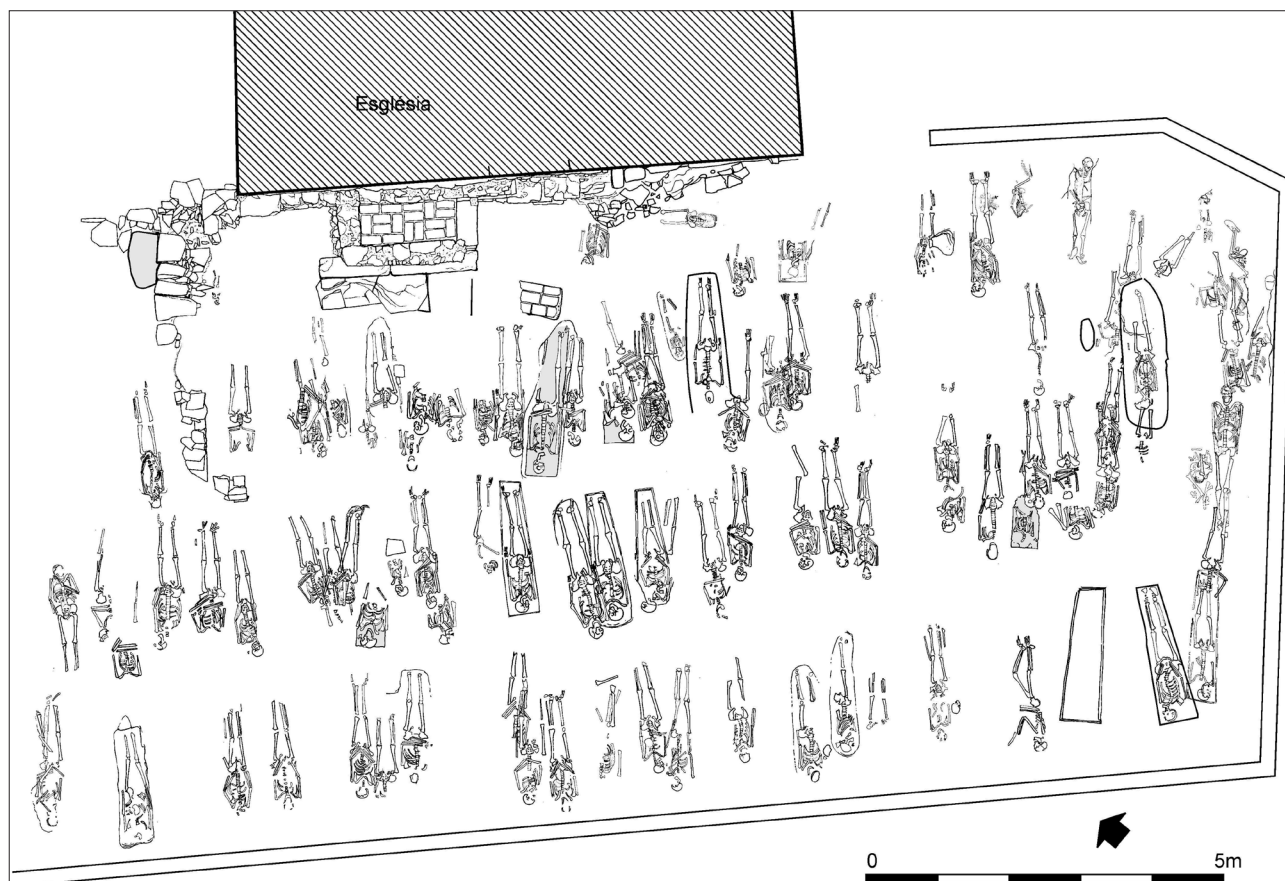

Figura 5. Àmbit sud, planta dels enterraments del segle XX.

1882— serviren per delimitar el recinte però també per contenir les terres abocades per regularitzar un nivell de circulació planer, molt més còmode. El material ceràmic recollit, per bé que escàs i molt heterogeni, confirmava la cronologia general de segles XIX i XX d'aquests estrats.

Vora la façana occidental de l'església els sediments moderns eren més prims ja que la roca natural del subsòl aflorava en determinats punts gairebé fins a la superfície. En aquesta banda es documentaven nivells, elements i estructures molt més reculats en el temps i anteriors inclús al temple romànic que surt esmentat ja al 1019. No es van excavar car l'objectiu principal era l'excavació de la fase recent del cementiri. Per la banda oposada, és a dir, a ponent, els sediments moderns de rebliment acumulaven una potència considerable assolint els dos metres de fondària.

En el nivell superficial (U.E. 1202) apareixien ja nombroses restes òssies humanes, tot i que, majoritàriament disperses i sense connexió anatòmica. Un cas excepcional, en aquest context, va ser la troballa de dues inhumacions en perfecta connexió localitzats a la banda meridional (U.E. 1210 i 1211). Es tractava de dos individus adults de sexe masculí orientats en direcció est oest però disposats de manera gens convencional. El primer tenia el cos bocaterrosa, el

braç dret estès per damunt del cap i l'esquerre separat del cos. El segon, apareixia de panxa enlaire i amb els braços estesos cap enrere. La posició dels cossos feia sospitar que havien patit una mort violenta. Semblava que els havien occit i tal i com van caure els van sebolir. La troballa d'una bala localitzada entrecostelles confirmava la hipòtesi. Ambdós conservaven vestigis prou significatius de la indumentària que els identificava com a militars de la guerra civil: botes, trinxes, cinturons, guerreres...

La majoria de les tombes del cementiri parroquial es localitzaven dins el paquet de rebliments moderns (U.E. 1221, 1290 i 1316). Es tractava principalment d'inhumacions en fossa simple orientades d'est a oest amb el cap a ponent. Algunes de les fosses presentaven una solera fina de morter de calç lliscat. La immensa majoria dels difunts van ser enterrats amb un taüt de fusta. S'han identificat nombroses restes de les parets de fusta, claus, ornaments, com ara crucifixos i, fins i tot, restes dels teixits que folraven les caixes per dins. Els diversos elements d'abillament que acompanyava les despulles; això és, rosaris, creus, medalles, botons i sabates assenyalen una cronologia general situada en un context clar de la segona meitat avançada del segle XIX i els dos primers terços del XX.

Figura 6. Àmbit sud, planta del cementiri el segle XIX.

S'aprecia una certa organització general de l'espai funerari que tendeix a disposar els enterraments en columnes arrencades de nord a sud. Se'n distingien tres de manera clara i se'n intuïa una quarta vora la façana occidental de l'església. En aquest darrer espai, dominaven les sepultures d'infants, alguns dels quals eren molt petits, probablement albat. En aquest àmbit també es descobrien les restes d'una ossera d'obra recolzada contra la façana occidental de l'església i guardant el flanc nord de la porta d'entrada al temple. És una estructura moderna (segle XIX?) que va funcionar fins als anys 70 del segle passat. Tanmateix, aquest esquema general de funcionament és molt irregular ja que ni les distàncies entre els enterraments ni les alineacions eren homogènies. Entre les causes probables cal observar l'atapeïment de tombes que va afavorir la superposició i els nombrosos talls entre unes i altres fosses i, conseqüentment, la troballa abundant de restes humanes sense connexió anatòmica arreu de l'àmbit.

L'estrat més profund (U.E. 1316) es mostrava com un sediment lleugerament més compacte i rogenc que els anteriors. Entre el material ceràmic recollit, encara escadusser i heterogeni, s'hi documentava alguna ceràmica vidrada i alguna peça esmaltada en blanc

amb decoració en blau dels segles XVII i XVIII. Es podia interpretar com el nivell de circulació anterior al gran rebliment i clausura de finals del XIX. Tanmateix, l'abillament de moltes sepultures descobertes en aquest nivell delatava una cronologia de segles XIX i XX. Altres però, podien més antigues i correspondre a un període previ forçosament imprecís per la manca absoluta d'elements de datació. La ubicació i l'orientació d'aquestes tombes ho insinuava car diferia lleugerament del patró de filades arrencades. En efecte, un conjunt nodrit de les fosses més profundes mostrava en planta una distribució aparentment més anàrquica i menys racional.

Per sota de l'estrat (U.E. 1316) se'n documentava un altre (U.E. 1625) d'aspecte similar. La presència d'esteles funeràries arrencades, en realitat senzilles llesques d'esquist clavades verticalment, corroboraven la presència d'una fase funerària més reculada. Malauradament, l'absència de material ceràmic va impedir qualsevol aproximació cronològica. Les tombes d'aquest nivell continuaven el model de fossa simple i orientació est oest, però ja no s'hi documentaven elements de taüt, rosaris ni altres elements d'abillament. La disposició resultava anàloga a la de les inhumacions presumiblement més antigues de la fase posterior (U.E. 1316).

BIBLIOGRAFIA

BURCH, J., NOLLA, J.M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., SUREDA, M., VIVÓ, D. 2001, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis, 1. El sector de l'antiga església parroquial*, Girona.

BURCH, J., NOLLA, J.M., SAGRERA, J. 2011, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis, 4. Les defenses de l'oppidum de *Kerunta*, Girona.

CANAL, J., CANAL, E., NOLLA, J.M., SAGRERA, J. 2010, *Atles d'història urbana de Girona, Segles VI aC-XVI*, Girona.

NOLLA, J.M., PALAHÍ, L., VIVÓ, D. (ed.) 2007, *De Kerunta a Gerunda. Els orígens de la ciutat*, Catàleg de l'exposició del Museu d'Història de la Ciutat de Girona (juny-octubre de 2007), Girona.

NOLLA, J.M., PALAHÍ, L., VIVO J. (ed.), 2010, *De l'oppidum a la civitas. La romanització inicial de la indigència*, Girona.

PUIGVERT, J.M. 1990, *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)*, tesi doctoral, Barcelona, (26-27).